

JAPONIA – CHINY – USA

Wojciech Ostrowski

DROGA TAJWANU DO DEMOKRACJI

Podobnie jak w Europie Środkowej, również na Tajwanie w latach 90. XX w. dokonał się proces transformacji – od totalitarnej dyktatury do demokracji. Jego dynamika była jednak odmienna. Tajwańska dyktatura miała charakter prawicowy. Ponadto, mimo rozmaitych ograniczeń przez mechanizmy interwencjonizmu państwowego, cały czas funkcjonowała gospodarka rynkowa. Procesy prywatyzacji i likwidacji ograniczeń administracyjnych w gospodarce w okresie transformacji miały więc o wiele mniejszy zakres. Przemiany demokratyczne w Europie Środkowej dokonały się w warunkach załamania się socjalistycznego modelu gospodarczego. Na Tajwanie natomiast od czterdziestu lat trwał intensywny rozwój gospodarczy, który doprowadził do przekształcenia biednej, rolniczej wyspy w jeden z rozwiniętych technologicznie i dostatnich krajów świata. Proces demokratyzacji dokonywał się zatem w warunkach *prosperity*, i przy obawach, by nie zaszkodził on dobrobytowi wyspy.

Inaczej też niż w Europie Środkowej proces demokratyzacji początkowo nie doprowadził do przejścia władzy przez opozycję, chociaż rządząca przez dziesięciolecie Partia Narodowa (Kuomintang, KMT, w *pinyin* Guomindang, GMD) stosowała nie tylko różne formy ucisku, lecz i terror, obecnie nazywany „białym” dla odróżnienia od „czerwonego” na kontynencie¹.

Przemiany polityczne lat 90. XX w. w Polsce sprawiły, że PZPR rządząca niepodzielnie przez czterdzieści lat, znikła ze sceny politycznej. Zatem można było przypuszczać, że również na Tajwanie, po okresie czterdziestoletnich rządów dyk-

¹ Od marca 2000 r., kiedy władzę przejęła opozycja, określenie „biały terror” można znaleźć w oficjalnych publikacjach rządu Republiki Chińskiej, *Historia Tajwanu – Społeczeństwo*, Rządowe Biuro Informacyjne, Warszawa 2000, s. 17.

tatorskich, podczas których wielokrotnie łamano elementarne prawa człowieka, wprowadzenie wolnych wyborów parlamentarnych spowoduje ogromny sukces wyborczy opozycji. Tak się jednak nie stało. Mimo demokratyzacji na Tajwanie, inaczej niż w Polsce, nie doszło do gwałtownego przejęcia władzy przez opozycję. Najsilniejsza partia opozycyjna – Demokratyczna Partia Postępu (DPP), zalegalizowana w 1987 r., odnosiła wprawdzie sukcesy w wyborach samorządowych, jednak w wyborach parlamentarnych i prezydenckich zdecydowanym faworytem pozostawał Guomindang. W wyborach do Zgromadzenia Narodowego w 1991 r. partia rządząca otrzymała prawie 72% głosów, podczas gdy DPP zaledwie 24%. W 1996 r. kandydat Guomindangu, Lee Teng-huei (Li Denghui)² został pierwszym prezydentem Republiki Chińskiej, wybranym w wyborach powszechnych. Dopiero w 2000 r. wybory prezydenckie wygrał kandydat opozycji, burmistrz Tajpej, Chen Shui-bian (Chen Shuibian). Jego sukces możliwy był jednak tylko dzięki kolejnemu rozłamowi w Guomindangu i ordynacji wyborczej, zgodnie z którą odbyła się jedna tura wyborów. Chen uzyskał 38% głosów. Dwaj inni kandydaci, wywodzący się z Guomindangu, zdobywszy ich w sumie prawie 60%, przegrali.

Nasuwa się więc pytanie: jak to się stało, że GMD udało się uzyskać poparcie społeczne umożliwiające sprawowanie władzy jeszcze przez wiele lat po wprowadzeniu demokratycznych przemian? Spróbujmy zwrócić uwagę na kilka procesów, dokonujących się na Tajwanie i wewnątrz Guomindangu, które miały niewątpliwie wpływ na zmianę sposobu postrzegania partii rządzącej, przez Tajwańczyków, a w efekcie na jej sukcesy wyborcze. Wcześniej jednak warto powiedzieć kilka słów na temat sytuacji, w jakiej znalazły się władze Republiki Chińskiej po ewakuacji na Tajwan w 1949 r. i o charakterze rządów guomindangowskich na wyspie.

Specyfika warunków historycznych Tajwanu

Mimo że Tajwan zamieszkały jest w większości przez ludność chińską i był częścią Cesarstwa Chińskiego, jego mieszkańcy różnią się pod wieloma względami od swoich rodaków z kontynentu. Ludność wyspy służyła w regionie z braku respektu dla władzy. Mówiło się nawet, że *ludność Tajwanu buntuje się co trzy*

² Transkrypcja chińskich imion własnych, w przypadku gdy piszemy o Tajwanie, nasuwa wiele problemów. Podczas gdy wprowadzony w ChRL system *pinyin* zyskał uznanie międzynarodowe, na Tajwanie używa się kilku różnych systemów, co sprawia, że często to samo nazwisko, bywa zapisywane na różne sposoby. Co prawda toczą się tam dyskusje na temat wprowadzenia *pinyin*, jednak możliwe, że pisownia nazwisk pozostanie niezmienną. Dlatego w artykule tym nazwiska i nazwy związane z Tajwanem zapisywane będą tak, jak w tekstach źródłowych, natomiast w nawiasie podawane są w *pinyin*.

*lata a co pięć rozpoczyna powstanie*³. Wartości konfucjańskie cieszyły się tam wyraźnie mniejszą popularnością, natomiast podziwiano wojowników i waleczność. Słabsze niż na kontynencie były też struktury rodowe, a pozycja kobiet znacznie wyższa. O wiele większą popularnością cieszyły się na wyspie organizacje o charakterze tajemnym lub półlegalnym.

Odmienność Tajwańczyków była następstwem burzliwej historii wyspy i silnych wpływów ze strony innych państw. Najpierw były to wpływy holenderskie, później Japonii, której handel z Chinami dokonywał się głównie za pośrednictwem Tajwanu, a po II wojnie światowej Stanów Zjednoczonych. Na Tajwan napływali przez stulecia koloniści – rozmaite niespokojne duchy, wyrywające się spod wpływów swych rodów i administracji cesarskiej na kontynencie. Ziemię, którą uprawiali, musieli sobie wywalczyć i bronić się przed miejscową ludnością austronezyjską.

Kolonizacja chińska na Tajwanie rozpoczęła się wprawdzie już w XII w., ale rozwinęła się na większą skalę dopiero w XVIII i XIX w. 70% chińskich kolonistów należy do ludu Fulao („Starzy Fujiańczycy”), zwanego też Minnan, mówiącego południowym dialektem fujiańskim (powszechnie nazywa się go na wyspie „językiem tajwańskim”). Lud ten zajmował się żeglarstwem, był też bardzo mobilny, co różniło go od większości mieszkańców Chin (do dziś prowincja Fujian słynie z dużej liczby nielegalnych emigrantów pracujących w różnych krajach świata). Dlatego właśnie Fulao opanowali większość wysp leżących u chińskich wybrzeży, a wśród nich również Tajwan.

Około 12% kolonistów stanowią Hakka (*Ke jia ren*, dosłownie „goście”). W niektórych tajwańskich publikacjach nazywa się ich „mniejszością narodową” (zaliczanie do „barbarzyńców” przez stulecia miało charakter pejoratywny), choć oficjalnie uważani są za Chińczyków. Jest to lud najprawdopodobniej pochodzący z północy Chin, który przez stulecia wędrował i osiedlał się w różnych częściach cesarstwa, zanim osiadł ostatecznie na pograniczu prowincji Guandong, Fujian i Jiangxi⁴. Podczas wielowiekowych wędrówek stał się bardzo dynamiczny i wojowniczy, co odróżniało Hakka od innych ludów Chin, uznających konfucjański ideał harmonii za jedną z głównych wartości.

Około 16% obecnej ludności Tajwanu stanowią tzw. *dalū ren* („ludzie z kontynentu”). Są to Chińczycy z różnych prowincji, którzy przybyli na Tajwan po 1945 r., głównie jako funkcjonariusze guomindangowskiej administracji i wojska dla przejęcia wyspy spod administracji japońskiej. Najliczniejszą ich grupę stanowili jednak funkcjonariusze partyjni i państwowi, jak też wojskowi i rozmaici uciekinierzy, którzy ewakuowali się na wyspę w 1949 r., po przegranej przez GMD wojnie domowej

³ Krzysztof Gawlikowski, *Problemy jedności Chin z perspektywy historyczno-kulturowej*, w: E. Halizak (red.) *Tajwan w stosunkach międzynarodowych*, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa 1997, s. 54.

⁴ John F. Copper, *Taiwan – nation-state or province?*, SMC Publishing INC, Taipei 1997, s. 11.

na kontynencie. Zaledwie 3–4% ludności stanowią tzw. aborygeni, czyli pierwotni mieszkańcy Tajwanu, zamieszkujący go przed przybyciem Chińczyków⁵.

Aż do XVII w. mimo osadnictwa na wyspie, administracja chińska na kontynencie nie interesowała się nią. Nie było więc na niej żadnych władz chińskich. Pierwsi zainteresowali się Tajwanem Europejczycy. Przez 37 lat, do 1662 r.⁶ Tajwan był kolonią holenderską⁷. Gdy Cesarstwo Chińskie podbili Mandżurowie, został opanowany przez lojalistów dynastii Ming (1364–1644). Dopiero w 1683 r. pokonano ich i na Tajwanie udało się wprowadzić administrację mandzurskiej dynastii Qing (1644–1911). Tak rozpoczął się dwustuletni okres, w którym wyspa stanowiła integralną część państwa chińskiego. Dopiero w 1895 r., w wyniku wojny chińsko-japońskiej, zwycięski sąsiad wymógł na Chinach oddanie mu tej wyspy jako pierwszej znaczącej posiadłości kolonialnej. Tajwańscy Chińczycy nie chcąc pogodzić się z postanowieniami traktatu pokojowego rozpoczęli powstanie zbrojne. 25 maja 1895 r. proklamowano nawet utworzenie Republiki Tajwańskiej – pierwszego państwa Azji, które zerwało z tradycją monarchiczną. Wyspę opanowały jednak wojska japońskie. Wspomnieć warto, że prezydent owej efemerycznej Republiki Tajwańskiej uczestniczył później w proklamowaniu Republiki Chińskiej na kontynencie.

W okresie okupacji Tajwan korzystał z szybkiej modernizacji i rozwoju gospodarczego Japonii. Wprowadziła ona na wyspie sprawną administrację i stabilną walutę, tworzyła również infrastrukturę gospodarczą⁸. Nowej administracji udało się nawet zlikwidować gangi przestępcze, istniejące na Tajwanie od stuleci. Stworzono też korzystne warunki dla inwestycji. Zlikwidowano skomplikowany chiński system własności ziemi, co umożliwiło oparcie gospodarki rolnej na dość dobrze prosperujących gospodarstwach rodzinnych⁹.

Odtąd losy mieszkańców wyspy innymi biegły drogami. Ominęły ich zamieszki i wojny domowe, jakie wstrząsały Chinami po rewolucji 1911 r. i obaleniu cesarstwa. W latach 30. XX w. Japończycy chcąc zyskać poparcie miejscowych elit dokonali nawet pewnej demokratyzacji systemu politycznego. W 1935 r. przeprowadzono wybory lokalne, mające wyłonić połowę członków rad samorządowych, jednak przy bardzo ograniczonej liczbie osób uprawnionych do głosowania¹⁰. Wyspa nie doświadczyła też cierpień i zniszczeń II wojny światowej. Sytuacja tajwańskich Chińczyków była więc o wiele lepsza niż ich rodaków z terenów Chin kontynentalnych.

⁵ K. Gawlikowski, *Problemy jedności...*, s. 52–56.

⁶ Niektóre źródła podają, że Holendrzy zostali wyparci z wyspy w 1661 r.

⁷ J. F. Copper, *op.cit.*, s. 21–49.

⁸ Hung-mao Tien, *The great transition, political and social change in the Republic of China.*, SMC Publishing INC, Tajpej 1989, s. 18.

⁹ Chih-Ming Ka, *Japanese colonialism in Taiwan, land tenure, development, and dependency*, SMC Publishing INC, Taipei 1997, s. 49.

¹⁰ Shelley Rigger, *Politics in Taiwan – voting for democracy*, Routledge-Taylor & Francis Group, London and New York 1999, s. 36.

Akt kapitulacji Japonii, podpisany 2 września 1945 r., zgodnie z wcześniejszymi uzgodnieniami aliantów, przewidywał zwrot Tajwanu Chinom¹¹. Od 2 grudnia tego roku wyspa stała się formalnie częścią Chin. Jednak entuzjazm wywołany wśród Tajwańczyków powrotem do macierzy szybko opadł. Gospodarka wyspy była zrujnowana wskutek amerykańskich bombardowań dokonywanych w latach 1944–1945. W 1947 r. rozpoczęła się kolejna chińska wojna domowa. Skorumpowana i niesprawna administracja guomindangowska nie mogła opanować narastającego kryzysu gospodarczego w kraju. Władze ówczesne prowadziły rabunkową gospodarkę na wyspie, wywożąc stamtąd wszystko, co było przydatne walczącej armii.

Mimo że oczekiwano przywrócenia Tajwanowi statusu prowincji i utworzenia tam własnego, demokratycznego rządu prowincjonalnego, władze guomindangowskie nie uczyniły tego. Na wyspie wprowadzono wojskową administrację, a nowo przybyły gubernator Ch'en Yi (Chen Yi) posiadał nieograniczoną władzę, podobnie jak japońscy gubernatorzy rządzący wyspą przed wyzwoleniem¹².

Podobnie jak dawniej funkcje administracyjne powierzano Japończykom, nie zaś miejscowym, tak po 1945 r. sprawować je zaczęli przybywający na Tajwan Chińczycy z kontynentu. Nie spotkali się oni z przychylnym przyjęciem ze strony miejscowej ludności. Tajwańczycy postrzegali ich jako „brudnych i zacofanych”¹³. Na wyspie opowiadano o nich rozmaite historyjki, np. że Chińczycy z kontynentu, którzy kradli rowery nie wiedzieli do czego one służyły; albo, że przybysze nie mogli zrozumieć jak działa kran z bieżącą wodą, czy winda itp. Sytuację pogarszała nieznamość przez Tajwańczyków używanego przez przybyszów „języka państwowego” (*guo yu*), opartego na północnych „dialektach mandaryńskich”, niewielu zaś przybyszów z kontynentu rozumiało miejscowe dialekty.

Wspomniane wyżej okoliczności doprowadziły do narastającej wrogości między Chińczykami z Tajwanu, a przybyszami z kontynentu i umacniającego się wśród Tajwańczyków przekonania, że nowe władze, podobnie jak narzucone przez Japończyków, są w istocie władzami okupacyjnymi. Niezadowolenie ludności doprowadziło w końcu do wybuchu krwawych zamieszek. 28 lutego 1947 r. ubrani po cywilnemu policjanci zabili kobietę handlującą na „czarnym rynku” papierosami. Rozwścieczony tłum próbował zlinczować agentów, ale policja otworzyła ogień zabijając cztery osoby. Rozpoczęły się rozruchy i swoiste pogromy, w wyniku których wielu Chińczyków kontynentalnych zostało zamordowanych lub rannych.

Władze uznały, że zamieszki na Tajwanie zostały sprowokowane przez „agitorów komunistycznych”. 8 marca na wyspę przybyły oddziały armii chińskiej uzbrojone w broń ciężką. Do końca miesiąca wojsku udało się opanować sytuację.

¹¹ O międzynarodowym statusie Tajwanu pisze szerzej: L. Antonowicz, *Status prawnomiędzynarodowy Republiki Chińskiej na Tajwanie*, w: E. Halizak (red.) *Tajwan w stosunkach...*, s. 33–43.

¹² O powrocie Tajwanu do Chin pisze też J. F. Copper, op.cit., s. 34–36.

¹³ Ibidem, s. 35.

Wskutek interwencji i brutalnych represji zginęło prawdopodobnie około 10 tys. rodowitych Tajwańczyków¹⁴. Zgładzona została też większość przedstawicieli miejscowej inteligencji, osób wykształconych, czy choćby aktywnych społecznie. Rodzinom nie wydawano zwłok, ani nawet nie informowano ich, co stało się z zaaresztowanymi. Członkowie rodzin represjonowanych przez dziesięciolecia byli traktowani jako „osoby podejrzane”, nie dopuszczano ich do pracy w administracji państwowej ani studiów. Wypadki te przeszły do historii wyspy pod nazwą *wydarzeń 28 lutego* (*er er ba*), od daty rozpoczęcia zamieszek, chociaż przez wiele lat nie wolno było o nich nawet wspomnieć. Wywołały one falę nienawiści do rządu Chin, a pamięć o nich mocno oddziaływała na tamtejsze nastroje społeczne.

Po stłumieniu protestu Chiang Kai-shek (Jiang Jieshi, u nas znany jako Czang Kai-szek) postanowił dokonać istotnych zmian w tajwańskiej administracji. Usunięto z wyspy gubernatora Ch'en Yi oraz wielu chińskich urzędników. Tajwanowi nadano status prowincji, a przedstawiciele miejscowej ludności dopuszczono do pełnienia różnych funkcji w aparacie administracyjnym. Aby złagodzić jednak niechęć ludności do władz potrzeba było wielu lat i głębokich przemian.

W 1949 r., po przegraniu wojny domowej na kontynencie, Chiang Kai-shek podjął decyzję o ewakuacji na Tajwan. Organy chińskiej administracji centralnej, parlament, władze Guomindangu, sześciusettyśmiczną armię (w sumie ponad 1,5 mln osób) w ciągu kilku miesięcy ewakuowano na wyspę wielkości Holandii, liczącą wówczas zaledwie 6 mln mieszkańców. Było to wydarzenie przełomowe. Guomindang stracił władzę nad Chinami, a rządził teraz małą wyspą na Pacyfiku, której ludność odnosiła się niechętnie do władz przybyłych z kontynentu. Tajwan stał się w ten sposób ostatnim bastionem Republiki Chińskiej, której rząd przez ponad czterdzieści lat daremnie oczekiwał na odzyskanie władzy nad całym Chinami, rezydując jedynie „tymczasowo” w Tajpej.

System polityczny Republiki Chińskiej w okresie dyktatury

25 grudnia 1947 r. uchwalono konstytucję Republiki Chińskiej. Jej podstawę stanowiły trzy zasady ludowe Sun Yat-sena (Sun Zhongshan). Mogło się zdawać, że po dramatycznych doświadczeniach wojny z Japonią i chcąc stawić czoła rosnącym w siłę komunistom chińskim władze Guomindangu wybrały drogę demokratycznych reform. Nowa konstytucja stanowiła, że Chiny są państwem demokratycznym, rządzone przez lud i dla dobra ludu. Wprowadzała ona ustrój polityczny pośredni między zachodnim systemem prezydenckim i parlamentarnym. Jednak w system nawiązujący do zachodnich demokracji włączono wiele dawnych

¹⁴ *Ibidem*, s. 36.

rozwiązań chińskich z okresu cesarstwa¹⁵. Podstawą nowego ustroju była zasada pięciopodziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą, sądowniczą, kontrolującą i egzaminującą. Każdą z nich sprawowała odpowiednia Izba (Yuan).

Prezydent Republiki, wybierany wraz z wiceprezydentem, przez Zgromadzenie Narodowe na maksymalnie dwie sześcioletnie kadencje, był głową państwa i sprawował częściowo władzę wykonawczą. Zgromadzenie Narodowe, oprócz wyboru prezydenta, otrzymało uprawnienia do dokonywania zmian w konstytucji. Yuan Ustawodawczy miał być odpowiednikiem zachodnich parlamentów, natomiast Yuan Wykonawczy – rządu. Izba ta, wraz z prezydentem, miała sprawować władzę wykonawczą, a kierowanie nią powierzono premierowi, mianowanemu przez prezydenta, za zgodą Yuanu Ustawodawczego.

Yuan Kontrolny był instytucją opartą na wzorach zaczerpniętych z epoki Cesarstwa. Do jego zadań należeć miało nadzorowanie administracji, cenzura oraz inicjatywa odwołania prezydenta. Podobnie jak Zgromadzenie Narodowe i Yuan Ustawodawczy, jego członkowie wyłaniani mieli być w wyborach powszechnych.

Yuan Egzaminacyjny również wywodził się z tradycji Cesarstwa. Miał on zarządzać funkcjonariuszami państwowymi, a zwłaszcza przeprowadzać egzaminy do służby cywilnej, mianować funkcjonariuszy i ustalać im wynagrodzenie. Wreszcie Yuan Sądowniczy, którego członkowie powoływani być mieli na podstawie egzaminów, miał interpretować konstytucję i sprawować władzę sądowniczą oraz czuwać nad dyscypliną funkcjonariuszy wszystkich szczebli administracji.

Nowa konstytucja jasno określała więc podział władzy. Gwarantowała też podstawowe swobody obywatelskie, takie jak wolność słowa, stowarzyszeń, wyznania i wiele innych. Jednak do realizacji większości kluczowych postanowień i respektowania swobód konstytucyjnych doszło dopiero ponad czterdzieści lat później.

Konstytucję tę uchwalono w okresie zaostrzającej się konfrontacji polityczno--militarnej z KPCh i rozpoczynającej się wojny domowej. Guomindang od wielu lat sprawował wtedy niepodzielną władzę pod dyktatorskimi rządami generalissimusa Chiang Kai-sheka, który władzę swą opierał na wojsku i tajnej policji. Utraćta wiary, że Guomindang będzie w stanie przywrócić w kraju w miarę normalne warunki życia, dotknęła nie tylko społeczeństwa, ale i samych działaczy partyjno--państwowych. W tej sytuacji władza opierała się głównie na terrorze. Uchwalone uregulowania i swobody konstytucyjne pozostały jedynie pustymi deklaracjami. Jednak formalnie konstytucja obowiązywała także po ucieczce władz GMD na Tajwan i przez cały okres rządów autorytarnych na tej wyspie. Nigdy też nie została zmieniona, a ograniczenia swobód konstytucyjnych wynikały z przepisów stanu wojennego, wprowadzonych zgodnie z ustawą zasadniczą.

Nawet jedynie formalne obowiązywanie tej konstytucji niewątpliwie sprzyjało procesowi demokratyzacji w latach 80. XX w. Władze Republiki Chińskiej uzna-

¹⁵ O systemie politycznym Republiki Chińskiej patrz: Hung-mao Tien, op.cit., s. 106–108.

wały bowiem z konieczności, że ograniczenia swobód obywatelskich są „stanem tymczasowym”, wywołanym sytuacją zagrożenia ze strony komunistów, a ostatecznym celem władz jest wprowadzenie demokracji w całym kraju. Zgodnie bowiem z ideologią Sun Yat-sena, budowanie demokracji w Chinach, po tysiącletnich absolutyzmu cesarskiego, miało odbywać się w trzech etapach. Pierwszym było zjednoczenie kraju i przeprowadzenie reform modernizacyjnych przez rządy wojskowe, drugim – ich polityczna kuratela nad społeczeństwem, ze stopniowym wprowadzaniem mechanizmów demokratycznych od szczebli najniższych i uczeniem społeczeństwa procedur demokratycznych, a dopiero na trzecim etapie miało nastąpić wprowadzenie systemu demokratycznego i oddanie władzy organom cywilnym.

Choć na Tajwanie – uznanym przez rezydujące tam władze za obszar tzw. Wolnych Chin – obowiązywała konstytucja z 1947 r., jej kluczowe postanowienia przez czterdzieści lat pozostawały zawieszane. Złożyły się na to rozmaite przyczyny. Przede wszystkim było to wynikiem ograniczenia swobód konstytucyjnych wprowadzonego podczas wojny domowej, a utrzymywanego nadal na Tajwanie w związku z politycznym i militarnym zagrożeniem ze strony ChRL, szczególnie zaś możliwą „infiltracją komunistyczną”. Władze były zaś głęboko przekonane, że wojna domowa nie została wciąż definitywnie przegrana, a utrata kontroli nad kontynentem ma charakter tymczasowy. Do 1971 r. złudzenia te skutecznie podtrzymywały Stany Zjednoczone broniąc obecności władz tajwańskich jako jedyne legalnego „reprezentanta Chin” w ONZ. Konstytucja z 1947 r. służyła międzynarodowej legitymizacji tych aspiracji władz. Ponadto dyktatura guomindangowska służyła utrzymywaniu władzy nad wyspą przez elitę polityczno-wojskową przybyłą z kontynentu. Demokratyzacja musiałaby bowiem prowadzić do przejęcia władzy przez reprezentantów ludności miejscowej. Dopiero po kilku dekadach demokratyzacja okazała się nie tylko możliwa, ale i konieczna, a pogodzić się z tym musiała nawet wymierająca już stara „gwardia guomindangowska”.

Prawne ograniczenia swobód konstytucyjnych wynikały w sumie z szesnastu ustaw, dekretów i orzeczeń Yuanu Sądowniczego. Najważniejszymi z nich były przepisy Okresu Narodowej Mobilizacji dla Zwalczenia Rebelii Komunistycznej oraz stanu wojennego¹⁶.

Narodowa Mobilizacja została ogłoszona 10 maja 1948 r., jeszcze przed ewakuacją na Tajwan, a następnie przedłużano ją w latach 1960, 1966 i 1972. Odwołać ją lub przedłużyć mogło, zgodnie z konstytucją Zgromadzenie Narodowe. Jednakże było ono zdominowane przez członków partii rządzącej, zatem faktycznie o jej przedłużaniu decydował prezydent. Zawieszenie obowiązywania części postanowień konstytucji na czas trwania Narodowej Mobilizacji dawało mu władzę o wiele większą niż przewidywały przepisy konstytucyjne. Przede wszystkim umożliwiało to prezydentowi, który zgodnie z konstytucją, wybierany mógł być maksymalnie

¹⁶ Hung-mao Tien, *op.cit.*, s. 108.

na dwie kadencje, nieograniczone przedłużanie swego urzędowania. W rezultacie Chiang Kai-shek, oraz jego syn i zarazem następca – Chiang Ching-kuo (Jiang Jing-guo), sprawowali swoje urzędy aż do śmierci. Nadto prezydent mógł samodzielnie dokonywać zmian w rządzie oraz reorganizować jego strukturę, mógł też powoływać członków Zgromadzenia Narodowego, Yuanu Ustawodawczego i Yuanu Kontrolnego, którzy zgodnie z konstytucją, mieli być wybierani w wyborach powszechnych. Prezydent korzystał też z prawa do podejmowania nadzwyczajnych środków w przypadku „zagrożenia bezpieczeństwa narodowego”, co było kategorią nader wygodną dla władz ze względu na jej ogólnikowość.

Prezydent otrzymał zatem nie tylko pełnię władzy wykonawczej, wyłączonej w znacznym stopniu spod kontroli parlamentu. Mógł on również samodzielnie powoływać członków Yuanu Ustawodawczego wprowadzając do niego polityków wiernych reżimowi. Wreszcie, dzięki możliwości podejmowania „nadzwyczajnych środków”, mógł podejmować niekonstytucyjne działania dla zwalczania opozycji politycznej.

Na podstawie przepisów Okresu Narodowej Mobilizacji, w 1967 r. Chiang Kai-shek powołał Radę Bezpieczeństwa Narodowego. Miała ona podejmować decyzje stosownie do „nadzwyczajnych okoliczności”. W jej skład wchodził: prezydent jako przewodniczący, wiceprezydent, sekretarz generalny Biura Prezydenta, szef prezydenckiego sztabu wojskowego, premier wraz z wicepremierem, minister obrony, minister spraw zagranicznych, minister finansów oraz szef sztabu generalnego.

Mimo że Rada Bezpieczeństwa Narodowego nie była organem konstytucyjnym, stała się czwartym ośrodkiem władzy w państwie, obok Urzędu Prezydenta, Komitetu Centralnego Guomindangu i wreszcie rządu. Pod jej nadzorem znalazły się sprawy związane z bezpieczeństwem i budżetem państwa. Z czasem kontrolą Rady zostały objęte Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Narodowy Komitet Rozwoju Nauki i Komitet Badawczy Odrodzenia Narodowego. Zatem Rada miała decydujący głos w sprawach wojska, wywiadu i kontrwywiadu, polityki finansowej, a nawet polityki kulturalnej.

W czasie prowadzenia działań wojennych na kontynencie, wprowadzenie silnej władzy prezydenckiej, według wielu liderów Guomindangu, służyło usprawnieniu mechanizmów władzy i lepszej mobilizacji sił w sytuacji zagrożenia narodowego. Przepisy Okresu Narodowej Mobilizacji zostały wprowadzone zgodnie z konstytucją i miały obowiązywać przejściowo, do zakończenia wojny domowej. Chociaż formalnie wojna się nie skończyła, utrzymywanie w mocy przez czas tak długi przepisów Narodowej Mobilizacji i niekonstytucyjnego ośrodka władzy służyło przede wszystkim dyktatorskim rządóm na Tajwanie¹⁷.

¹⁷ Ibidem.

Inne ograniczenia swobód konstytucyjnych wynikały z przepisów stanu wojennego. Stan ten obowiązywał na terytorium Republiki Chińskiej praktycznie bez przerwy od 1934 do 1987 r. Podstawą utrzymywania go na terenie Tajwanu było rozporządzenie Yuanu Wykonawczego z grudnia 1949 r., określające wyspę jako „terytorium objęte działaniami wojny domowej”. Powołując się na swe nadzwyczajne pełnomocnictwa prezydent systematycznie przedłużał stan wojenny dekretemi, ratyfikowanymi następnie przez Yuan Ustawodawczy. Mimo że działań wojennych na samej wyspie nie prowadzono, stan wojenny obowiązywał tam przez czterdzieści lat.

Zgodnie z art. 9 dekretu o stanie wojennym, administracja i sądownictwo na obszarze objętym działaniami wojennymi podlegały naczelnemu dowódcy wojsk na tym obszarze¹⁸. Dla realizacji przepisów stanu wojennego powołano w 1950 r. Dowództwo Garnizonu Tajwańskiego, podlegające Ministerstwu Obrony. Faktycznie ani administracja, ani sądownictwo nie podlegało jednak temu Dowództwu, choć posiadało ono ogromne uprawnienia w wielu istotnych sprawach, szczególnie związanych z ograniczeniami praw obywatelskich zagwarantowanych w Konstytucji. Pod kontrolą Dowództwa Garnizonu Tajwańskiego znajdowały się zatem sprawy związane z wydawaniem zezwoleń na wyjazdy obywateli kraju za granicę i przyjazdy cudzoziemców na wyspę. Udzielało ono zgody na mityngi i zgromadzenia, zajmowało się recenzowaniem i dopuszczaniem do druku książek i wydawnictw, wreszcie czuwało nad „porządkiem społecznym”. Na podstawie przepisów stanu wojennego ustalono listę przestępstw popełnianych przez osoby cywilne, a podlegających sądownictwu wojskowemu.

W 1970 r. rozporządzeniem ministra obrony Dowództwo Garnizonu otrzymało uprawnienia do ograniczenia kolejnych uprawnień konstytucyjnych, takich jak prawo do wolności publikacji, przemówień, prywatności korespondencji, swobody praktyk religijnych i zrzeszania się, prawa wnoszenia petycji do władz, wreszcie wolności wykładów akademickich. Wszystkie te uprawnienia sprawiały, że Dowództwo Garnizonu miało ogromny wpływ na ograniczenie podstawowych swobód obywatelskich mieszkańców Tajwanu.

Ograniczenia praw konstytucyjnych wiązały się też, jak wspomniano, z utrzymywaniem przez władzę swoistego „stanu tymczasowości” w polityce wewnętrznej. Działacze Guomindangu głosili, że „komunistyczna rebelia” na kontynencie nie może długo tryumfować (nazwy Chińskiej Republiki Ludowej oczywiście nie używano). Zatem rezydowanie na Tajwanie władz Republiki Chińskiej, dziedzica państwowości i tradycyjnej kultury chińskiej, jest stanem tymczasowym, a wkrótce nastąpi triumfalny powrót Guomindangu na kontynent. Wiara w możliwość odzyskania władzy nad całymi Chinami przez Guomindangu miała pewne uzasadnienie w sytuacji zimnowojennej konfrontacji.

¹⁸ Ibidem, s. 110.

W Azji Wschodniej toczyły się przecież dwie wojny (koreańska i wietnamska), w których ChRL była zaangażowana bezpośrednio, lub tylko pośrednio. Do końca lat 60. XX w. władze Republiki Chińskiej cieszyły się międzynarodowym uznaniem państw Zachodu oraz jego sojuszników. Stan ostrej konfrontacji między ChRL a USA utrzymywał się wciąż. Istniało też duże prawdopodobieństwo konfliktu między USA, wspierającymi rząd na Tajwanie, a ZSRR, który był sojusznikiem ChRL. Począwszy jednak od wczesnych lat 70. ubiegłego stulecia sytuacja na arenie międzynarodowej zaczęła zmieniać się w sposób bardzo niekorzystny dla Republiki Chińskiej, co doprowadziło ostatecznie do jej politycznej izolacji. W latach 70. ChRL została uznana przez wszystkie wielkie mocarstwa i ogromną większość członków ONZ. W tych warunkach utrzymywanie przekonania o niedalekim powrocie na kontynent stało się jedynie kultywowaniem mitu: w jego prawdziwość zwątpili nawet najgorliwsi.

Owo przekonanie o tymczasowości istniejącego stanu rzeczy, kiedy je przyjmowano, miało ogromny wpływ na funkcjonowanie władz Republiki. Wybory do ogólnokrajowych organów przedstawicielskich na Tajwanie były niemożliwe bez zmiany konstytucji. Przewidywała ona bowiem wybór delegatów z każdej chińskiej prowincji oraz autonomicznych terytoriów Tybetu i Mongolii, której niepodległości rząd w Tajpej nie uznał (uczyniono to dopiero w 2001 r.). Zmiana konstytucji musiała by się wiązać z uznaniem Tajwanu za osobny byt polityczny, to zaś z rezygnacją z roszczeń do kontynentu. Rezygnacja z „reprezentowania całych Chin” musiała by się wiązać z uznaniem praw politycznych ludności miejscowej. To zaś prowadziło do utraty władzy przez rządzących. Powstał więc swoisty węzeł gordyjski spraw trudnych do rozwikłania. A ponieważ władze guomindangowskie obawiały się jakichkolwiek przejawów „patriotyzmu tajwańskiego”, samą myśl o wyborach takich odrzucano. Zabroniono nawet używania miejscowych chińskich dialektów, i bardzo ostrożnie podchodzono do używania przymiotnika „tajwański” w życiu społecznym, lansując używanie wszędzie terminu „ogólnochiński”.

Fasadowe Zgromadzenie Narodowe Republiki, wybrane jeszcze w 1947 r., przed ewakuacją władz na Tajwan, pozostawało – mimo organizowanych od 1969 r. wyborów uzupełniających – w prawie nie zmienionym składzie aż do 1991 r. Dopiero wtedy bowiem przeprowadzono pierwsze od ponad czterdziestu lat wybory powszechne do nowego Zgromadzenia. Dopiero w 1992 r., po raz pierwszy od 1948 r., odbyły się wybory do Yuanu Ustawodawczego. Gubernatorzy prowincji Tajwan i Fujian (do niej należały wyspy przybrzeżne) oraz merowie miast o statusie prowincji – czyli Tajpej (od 1967 r.) i Kaohsiung (od 1979 r.) – powoływani byli przez premiera. Natomiast wybory do parlamentu prowincjonalnego Tajwanu odbywały się regularnie od 1954 r., a samorządowe od 1950 r.

Wstrzymanie wyborów do „ogólnokrajowych organów przedstawicielskich” poważnie ograniczyło możliwość ich sprawnego funkcjonowania, a w konsekwencji pomniejszyło to ich znaczenie. I tak z 3043 członków Zgromadzenia Narodo-

wego wielu nie dotarło na Tajwan, część opuściła później wyspę, część zmarła, a inni byli zbyt starzy, żeby sprawować mandaty. W 1954 r. tylko połowa deputowanych uczestniczyła w pracach Zgromadzenia, a w 1984 r. zaledwie 797 dawało się sprowadzić na salę, choćby na noszach¹⁹.

Przepisy stanu wojennego i wynikający z nich zakaz rejestrowania nowych partii politycznych, zapewniały Guomintangowi niepodważalny status partii rządzącej i „przewodniej siły w państwie”²⁰. Pod kontrolą partii znajdowały się struktury państwowe, wojskowe oraz policyjne, wreszcie organy bezpieczeństwa, a wszyscy wyżsi funkcjonariusze tych instytucji musieli być członkami GMD²¹. Partia ta przyjmowała bowiem wzorce bolszewickie.

W związku z zupełnym rozpadem Guomindangu i słabością wszystkich struktur partyjnych tworzonych w Chinach według wzorów zachodnich, w 1922 r. Sun Yat-sen rozpoczął proces reorganizacji swej Partii Narodowej²². Jego sojusznikiem politycznym stał się wtedy Komintern, i to on mu pomagał w tej reorganizacji: dostarczał środków materialnych, wzorców organizacyjnych i przybyłych z Moskwy radzieckich doradców²³. Jednym z najwybitniejszych był Michaił Borodin, który pomógł założyć Instytut Polityczny, mający szkolić działaczy GMD. Według wzorów radzieckich zorganizowany został system lokalnych komórek partyjnych, a w styczniu 1924 r. odbył się pierwszy narodowy zjazd Guomindangu, na którym wybrano Komitet Centralny i przyjęto napisany przez Borodina statut partii²⁴. Komunistyczna Partia Chin działała wtedy w sojuszu z Guomintangiem. Choć Chiang Kai-shek, następca Sun Yat-sena, w 1927 r. zerwał sojusz z komunistami i rozpoczął ich krwawe prześladowania, system polityczny i struktura GMD oparte na wzorach radzieckich utrzymały się w Republice Chińskiej do końca lat 80. XX w.

Przyjęcie bolszewickiego typu struktury organizacyjnej partii i instytucji państwowych sprawiło, że podobnie jak w Związku Radzieckim, doszło w Chinach do zespolenia aparatu państwowego i partyjnego. Wysocy urzędnicy państwowi byli wybierani w oparciu o rekomendacje Guomindangu. Z czasem guomindangowski aparat partyjny zmienił się w narzędzie dyktatury Chiang Kai-sheka. Mechanizmy te funkcjonowały nadal na Tajwanie.

Ostateczny kształt organizacyjny partia uzyskała po zmianach na początku lat 50. XX w. Miały one dostosować jej struktury do nowej sytuacji, jaką było ograni-

¹⁹ S. Rigger, op.cit., s. 108.

²⁰ Określenie „partia przewodnia” można znaleźć w oficjalnych wydawnictwach tajwańskich. Patrz. np. *Historia Tajwanu – Polityka*, Rządowe Biuro Informacji, Tajpej 1999, s. 7.

²¹ Thomas B. Gold, *Civil Society and Taiwan's Quest for Identity in Cultural Change in Postwar Taiwan*, red. Stevan Harrell & Huang Chün-chieh, SMC Publishing INC, Taipei 1994, s. 48.

²² O historii Guomindangu pisze Hung-mao Tien, op.cit., s. 65–6.

²³ J. K. Fairbank, *Historia Chin – nowe spojrzenie*, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk 1996, s. 261–167.

²⁴ J. K. Fairbank, op.cit., s. 261–267.

czenie władzy rządu Republiki Chińskiej do Tajwanu i pobliskich wysp. Struktura Guomindangu na Tajwanie oparta była na istnieniu wertykalnych szczebli struktury partyjnej, odpowiadających poszczególnym jednostkom administracji państwowej²⁵. Istniały więc struktury ogólnokrajowe, prowincjonalne, powiatowe, miejskie, wreszcie dzielnicowe i gminne. Na każdym ze szczebli organizacji funkcjonowały trzy ciała odpowiadające za kierowanie partią. Były to: ciało przedstawicielskie, centrum wykonawcze, aparat administracyjny.

Na szczeblu krajowym ciałem przedstawicielskim był zjazd partii. Zjazd odbywał się co cztery lata, a jego celem było ustalenie polityki partii i wybór Komitetu Centralnego, ten zaś wybierał ze swojego grona przewodniczącego i Stały Komitet Centralny (SKC), stanowiący odpowiednik radzieckiego Biura Politycznego.

Komitet Centralny formalnie odpowiadał za sprawowanie władzy wykonawczej na najwyższym szczeblu partii. Ponieważ jednak był bardzo liczny, wybierał ze swego grona mniejsze i przez to sprawniejsze gremium, jakim był Stały Komitet Centralny. Jego funkcjonowanie oparte było teoretycznie na leninowskich zasadach demokratycznego centralizmu i kolektywnego podejmowania decyzji. SKC zajmował się kierowaniem partią pomiędzy posiedzeniami Komitetu Centralnego, który zbierał się zwykle raz w roku na trzydniowe zebranie plenarne. Zatem w praktyce to SKC kierował sprawami związanymi z bieżącą partyjną polityką. Osoby zajmujące kluczowe stanowiska w rządzie były jednocześnie członkami SKC, lub uczestniczyły w jego pracach jako obserwatorzy. Komitet stanowił zatem – podobnie jak w krajach socjalistycznych Biuro Polityczne – jeden z głównych ośrodków władzy w kraju i mógł w istotny sposób wpływać na politykę rządu. Przed reformami końca lat 80. XX w. członkowie SKC faktycznie wyznaczani byli przez Chiang Kai-sheka, a po jego śmierci przez Chiang Ching-kuo, pełniących kolejno funkcje przewodniczących partii.

Bieżącą działalnością Guomindangu zajmowało się siedem wydziałów (do spraw kobiet, kulturalny i informacyjny, społeczny, organizacyjny, Chin kontynentalnych, młodzieży, oraz chińskiej emigracji) i cztery komitety (historii partii, dyscypliny, finansów, koordynacji polityki). Wydziały i komitety stanowiły centralne kierownictwo administracyjne GMD. Koordynacją ich działań zajmował się sekretarz generalny. Do jego kompetencji należało także nadzorowanie codziennej pracy partii, zajmowanie się sprawami relacji między partią, państwem oraz obywatelami, przygotowywanie porządku dziennego posiedzeń SKC i składanie sprawozdań przewodniczącemu. Sekretarz generalny miał też wpływ na obsadę stanowisk wewnątrz GMD oraz wyznaczanie kandydatów partii w wyborach.

Na niższych szczeblach hierarchii partyjnej władzę wykonawczą sprawował przewodniczący lokalnego komitetu. W latach 80. XX w. funkcjonowały trzy komitety prowincjonalne, odpowiadające trzem obszarom o takim statusie. Były to

²⁵ O strukturze organizacyjnej Guomindangu patrz: Hung-mao Tien, op.cit., s. 65–90.

provincia Tajwan, oraz miasta o statusie prowincji – Tajpej i Kaohsiung. Istniały też komitety powiatowe, miejskie i dzielnicowe.

Członkowie partii zorganizowani byli w koła zawodowe lub terytorialne, w zależności od zawodu lub miejsca zamieszkania. Organizacje partyjne funkcjonowały we wszystkich instytucjach państwowych, mediach, armii, policji, wreszcie w państwowych zakładach przemysłowych. W latach 80. XX w. do partii należało ok. 20% dorosłych mieszkańców Tajwanu. W 1988 r. liczba członków partii wynosiła 2,4 mln. Niemal wszystkie czołowe osobistości związane z wszelkimi rodzajami aktywności społecznej i zawodowej, a więc w polityce, bankowości, siłach zbrojnych, edukacji, mediach, środowiskach aktorskich, a nawet w prywatnej i państwowej przedsiębiorczości były członkami GMD.

Guomindang miał niemal nieograniczoną władzę polityczną. Ponadto patia sprawowała nadzór prawie nad wszystkimi dziedzinami życia, łącznie z edukacją, sferą kultury i rozrywki. Porównując struktury organizacyjne i działalność GMD i PZPR, można łatwo dostrzec ogromne podobieństwa guomindangowskiej i komunistycznej wersji systemu jednopartyjnego. Główne różnice wiązały się z kwestiami ideologicznymi. Podczas gdy partie komunistyczne bloku wschodniego propagowały marksizm i przymierze ze Związkiem Radzieckim, działacze Guomindangu promowali „ideologię narodową”, opartą na trzech zasadach ludowych Sun Yatsena, oraz wspierali sojusz ze Stanami Zjednoczonymi (z czym wiązało się przyjmowanie frazeologii „wolnego świata”).

Prawne ograniczenia kluczowych postanowień konstytucji republiki i utrzymywanie stanu tymczasowości miały uzasadnienie w sytuacji zagrożenia ze strony Chińskiej Republiki Ludowej. Ograniczenia te oraz „przewodnia rola Guomindangu” stworzyły jednak warunki, w których możliwe było funkcjonowanie przez czterdzieści lat faktycznej dyktatury rodziny Chiangów. Członkowie tej rodziny zajmowali stanowiska umożliwiające sprawowanie jej niemal nieograniczonej władzy na wyspie. Chiang Kai-shek i Chiang Ching-kuo pełnili kolejno i dożywotnio urząd prezydenta i szefa partii rządzącej. Chiang Wei-kuo (Jiang Weiguo) – młodszy syn Chiang Kai-szeka, był natomiast sekretarzem generalnym Rady Bezpieczeństwa Narodowego, a więc *de facto* drugą po prezydencie osobą w państwie. Różne funkcje pełnili też dalsi krewni i członkowie rodziny.

Proces „tajwanizacji” Guomindangu

Kiedy mówimy o pierwszych latach rządów Guomindangu na Tajwanie, trzeba podkreślić dwa zasadnicze problemy. Pierwszy z nich wiązał się brakiem opozycji zorganizowanej w legalne ogólnokrajowe struktury oraz ograniczeniem swobód obywatelskich. Drugi natomiast polegał na tym, że zarówno rząd, parlament oraz

inne instytucje centralne, jak też kierownictwo partii rządzącej przybyły na wyspę z zewnątrz i opierały się na odrębnej etnicznie warstwie „przybyszów”.

Jak już wspominaliśmy, w związku z wydarzeniami 28 lutego 1947 r., administracja Republiki Chińskiej uważana była przez dużą część społeczeństwa za „władze okupacyjne”. Po ewakuacji na Tajwan władze Republiki dostarczyły ludności miejscowej kolejnych powodów do niezadowolenia. Stanowiska we władzach centralnych, miejsca w parlamencie i innych ciałach przedstawicielskich obsadzone były prawie wyłącznie przez członków nielicznej, ale uprzywilejowanej grupy „kontynentalnych Chińczyków”. Praktycznie wszystkie funkcje w Guomindangu, łącznie z przewodniczącymi komitetów miejskich i powiatowych, również zajmowali przybysze. W większości nie znali oni tajwańskich dialektów ani obyczajów, co znacznie utrudniało kontakty z miejscową ludnością.

Działacze GMD już od czasu wyborów w 1950 r. prowadzili jednak politykę pozyskiwania poparcia społeczności lokalnych. Dla osiągnięcia tego celu, partia miała stać się pośrednikiem w łagodzeniu konfliktów między lokalnymi frakcjami²⁶. Jednak jeszcze w 1968 r. Guomindang pozostawał partią rządzoną, niemal na każdym szczeblu, przez kontynentalnych Chińczyków. Sytuacja ta zaczęła radykalnie zmieniać się dopiero na przełomie lat 60. i 70. XX w. Wynikało to z nowej sytuacji, w jakiej znalazła się Republika Chińska na arenie międzynarodowej, co w bezpośredni sposób wpłynęło na politykę zagraniczną ChRL. Konflikt Pekinu z Moskwą osiągnął wówczas swoje apogeum, a Stany Zjednoczone, przedstawiane dotychczas jako największy wróg, stały się jego czołowym sojusznikiem.

Skutki zbliżenia USA i ChRL nie kazały na siebie długo czekać. W 1971 r., przy milczącej aprobacie USA, miejsce reprezentanta Chin w ONZ zajął przedstawiciel rządu w Pekinie. Rząd w Tajpej utracił zatem członkostwo w tej organizacji. Od tego momentu państwa zachodnie kolejno zrywały stosunki dyplomatyczne z rządem Republiki Chińskiej i nawiązywały je z rządem Chińskiej Republiki Ludowej. Wiązało się to z uznaniem zasady „jednych Chin”, co *de jure* oznaczało uznanie Tajwanu za część ChRL. Wspomnijmy, że zasadę „jednych Chin” lansował też od lat rząd Republiki Chińskiej (na Tajwanie), który też deklarował przecie, że prowincja Tajwan i ułamek prowincji Fujian, znajdujące się pod jego kontrolą, należą do Chin. Teraz obróciło się to jednak przeciw niemu.

Ostatecznie w 1979 r. oficjalne stosunki dyplomatyczne z Chinami Ludowymi nawiązały również Stany Zjednoczone, zrywając je zarazem z rządem w Tajpej. Marzenia działaczy guomindangowskich o triumfalnym powrocie na kontynent straciły wszelkie podstawy, co więcej zagrożony został ostatni skrawek terytorium pozostający pod ich władzą²⁷. W 1978 r. Deng Xiaoping zainicjował proces

²⁶ Hung-mao Tien, op.cit., s. 163–165. O roli frakcji w chińskiej strukturze społecznej pisze też Jarosław Grzywacz w artykule, *Proces przemian demokratycznych na Tajwanie*, w: E. Halizak (red.) *Tajwan w stosunkach międzynarodowych...*, s. 80–81.

²⁷ J. F. Copper, op.cit., s. 35.

reform, co znacznie podniosło status ChRL jako partnera handlowego, a to jeszcze bardziej osłabiało pozycję Tajwanu.

W latach 70. XX w. władze w Tajpej nie mogły już liczyć ani na znaczne wsparcie ze strony społeczności międzynarodowej, ani na szybkie „wyzwolenie” Chin spod panowania „komunistycznej rebelii”. W tej sytuacji musiały one szukać nowego sposobu na przetrwanie i legitymizację swych rządów²⁸. Na początku lat 70. poprzedniego wieku rozpoczęto politykę „tajwanizacji” – tj. promowania Tajwańczyków we władzach Guomindangu²⁹. Głównym jej realizatorem był Lee Huan (Li Huan), choć zainicjował ją Chiang Ching-kuo. W latach 70. Lee sprawował wiele kluczowych funkcji w hierarchii partyjnej. Był sekretarzem generalnym KC, przewodniczącym komitetu prowincjonalnego partii, kierownikiem wydziału organizacyjnego, wreszcie kierował Antykomunistyczną Ligą Młodych (miejscowym odpowiednikiem Komsomołu).

Głównym celem polityki prowadzonej przez Chiang Ching-kuo w tym okresie było zwiększenie udziału rodowitych Tajwańczyków na średnim i niższym szczeblu organizacji partyjnych. W 1969 r. X Zjazd GMD, a później II Plenum KC przyjęły tzw. rezolucję o poprawie stylu pracy. Przed GMD postawiono zadanie zwiększenia udziału partii w życiu społeczności lokalnych i w ten sposób zapewnienie sobie ich poparcia w wyborach samorządowych. W związku z nową polityką, na przełomie lat 60. i 70. rozpoczął się proces zmian w powiatowych i miejskich komitetach partyjnych, co miało służyć zwiększeniu udziału rodowitych Tajwańczyków w ich władzach. W 1977 r. już co trzeci przewodniczący miejskiego lub powiatowego komitetu partii pochodził z Tajwanu³⁰.

W latach 70. kolejnym celem Guomindangu stało się promowanie młodych, dobrze wykształconych Tajwańczyków, a następnie włączanie ich do centralnych organów kierownictwa partyjnego. W 1976 r. z polecenia Chiang Ching-kuo, Lee Huan wybrał kilkudziesięciu młodych liderów partyjnych do programu edukacyjnego, mającego przygotować ich do pełnienia kluczowych funkcji w centralnych władzach GMD. Połowę spośród wybranych stanowili Tajwańczycy, z których wielu zasililo potem kierownicze kadry partii.

Działania zmierzające do rekrutowania rodowitych Tajwańczyków do GMD i wspieranie ich awansu w hierarchii partyjnej sprawiły, że w latach 80. XX w. blisko 70% członków partii wywodziło się z ludności miejscowej, a 50% przewodniczących komitetów powiatowych i miejskich stanowili Tajwańczycy. Rósł też ich udział we władzach centralnych. W 1973 r. w Stałym Komitecie Centralnym tylko trzech z dwudziestu jeden członków było Tajwańczykami. W 1984 r. proporcje te

²⁸ S. Rigger, op.cit., s. 106.

²⁹ Więcej o procesie zwiększania udziału Tajwańczyków w życiu politycznym, w: Hung-mao Tien, op.cit., s. 68–70.

³⁰ Hung-mao Tien, op.cit., s. 69.

wynosiły 12 do 31. Kolejny przełom nastąpił w 1988 r., kiedy to nowym szefem Guomindangu został Lee Teng-huei, wyznaczony na następcę przez umierającego Chiang Ching-kuo, pierwszy rodowity Tajwańczyk na tym stanowisku. Nominacja Lee na przewodniczącego spowodowała wzrost znaczenia Tajwańczyków we władzach partyjnych, a w konsekwencji odejście wielu potomków Chińczyków kontynentalnych, którzy utworzyli Nową Partię.

Choć promowanie młodych Tajwańczyków w GMD było głównie wynikiem zmian sytuacji międzynarodowej, partia przestała być postrzegana jako obca i zyskała na wyspie znaczące zaplecze polityczne. Umożliwiło to też przekształcenie Guomindangu w reprezentanta interesów sporej grupy mieszkańców wyspy, korzystających z gospodarczej prosperity. Wprawdzie w Polsce działacze PZPR podobnie starali się zabiegać o pozyskanie poparcia różnych środowisk dla swojej władzy, uważanej przez wielu Polaków za narzuconą z Moskwy, jednak nigdy nie udało im się uwolnić od tego piętna. Zasadniczą różnicę między sytuacją Polski i Tajwanu w tym aspekcie można ująć następująco. Tam elita rządząca była obca etnicznie, ale reprezentowała interesy Chin, a do pewnego stopnia także samego Tajwanu, chcąc zademonstrować, jak dobrze potrafi administrować. U nas natomiast elita rządząca, przynajmniej od 1956 r., rekrutowała się spośród krajowców, ale służyła interesom obcego mocarstwa, które były nadrzędne. Stąd tylko do pewnego stopnia mogła dbać o interesy Polski. Dopiero SdRP, stworzona przez byłych działaczy PZPR, pretendować mogła do miana „siły krajowej”, co zapewniało jej początkowo kilkunastoprocentowe poparcie. O sukcesie Guomindangu na Tajwanie nie zdecydowały więc same zabiegi socjotechniczne.

Proces liberalizacji i demokratyzacji

Przemiany zachodzące w GMD wiązały się ze stopniowym przechodzeniem od rządów autorytarnych do demokracji. W istocie proces ten rozpoczął się na długo przed rejestracją pierwszej, opozycyjnej partii politycznej. Przebiegał on równoległe z rozwojem ekonomicznym. Tajwan przez czterdzieści lat rządzony był w ramach systemu jednopartyjnego, jednak powolne przemiany polityczne, w powiązaniu z rozwojem ekonomicznym, stworzyły podstawy dla radykalnych reform końca lat 80.

Pierwszym krokiem w stronę demokracji było organizowanie na wyspie wyborów samorządowych. Jak wspominaliśmy, w końcowym okresie japońskiej okupacji odbywały się wybory lokalne, jednak połowa członków rad samorządowych była wówczas nadal wyznaczana przez władze kolonialne. Ponadto prawa wyborcze przyznawano tylko ograniczonej liczbie osób. W 1935 r. posiadało je 14,6% Japończyków mieszkających na Tajwanie i zaledwie 3,8% Chińczyków³¹. Dopie-

³¹ S. Rigger, op.cit., s. 36.

ro Guomindang od 1950 r. zaczął organizować wybory powszechne. Najpierw na szczeblu samorządowym, a od 1967 r. wybory uzupełniające do ogólnopaństwowych organów przedstawicielskich³².

Wybory samorządowe na Tajwanie miały nieco inny charakter, niż w państwach zachodnich. Były one organizowane tak, aby łagodzić, a nie rozniecać konflikty polityczne. Guomindang miał nadzorować lokalną demokrację i mediować w sporach toczonych przez wrogie sobie frakcje. Jak twierdzi John F. Copper, celem władz było stopniowe rozszerzenie swobód demokratycznych ze szczebla samorządowego na ogólnokrajowy³³.

Wybory samorządowe stworzyły opozycyjnym działaczom tajwańskim możliwość legalnego funkcjonowania. Po 1949 r. główną ich grupę stanowili intelektualiści skupieni wokół dziennika *Wolne Chiny*, kierowanego przez Lei Chena. Głosili oni konieczność dokonania radykalnych reform i zbliżenia systemu politycznego Chin do systemu anglosaskiego, zgodnie z poglądami chińskiego pisarza i dyplomaty Hu Shih (Hu Shi). Wszyscy członkowie tej grupy byli jednak kontynentalnymi Chińczykami, którzy kontynuowali po prostu swą działalność opozycyjną po ucieczce, wraz z kierownictwem Guomindangu, na Tajwan. Choć dziennik był wyraźnie antyrządowy, władze nie zdecydowały się na jego zamknięcie, gdyż był zarazem proamerykański, jego zaś założyciele byli osobami znanymi za granicą. Należeli też oni do tej samej elity polityczno-intelektualnej kraju. Było też oczywiste, że nie podejmą oni żadnych działań wywrotowych. Dając im możliwość legalnej działalności, Chiang Kai-shek kreował swój wizerunek „tolerancyjnego przywódcy”. Grupa intelektualistów skupiona wokół *Wolnych Chin* nie przejawiała politycznych ambicji, a jej działacze nie startowali nawet w wyborach³⁴.

Natomiast rodzima opozycja tajwańska dążyła do zdobywania władzy i koncentrowała się wokół działaczy zasiadających w organach przedstawicielskich. Z chwilą gdy rząd rozpoczął regularnie przeprowadzać wybory samorządowe, w wielu okręgach wyborczych pojawili się tak zwani „bezpartyjni kandydaci”, często odnosząc sukcesy. Nie stanowili oni jednak większego zagrożenia dla władzy Guomindangu, gdyż działali w odosobnieniu i nie byli zorganizowani w jakąkolwiek ogólnokrajową organizację³⁵. Sytuacja ta zaczęła się zmieniać, gdy w 1958 r. powołane zostało Stowarzyszenie na Rzecz Studiów Nad Chińską Samorządnością, a w 1960 r. grupa jego działaczy, wspólnie z Lei Chenem, próbowała stworzyć Chińską Partię Demokratyczną. Oczywiście, istnienia takich organizacji nie mógł zaakceptować GMD, Lei Chen został więc aresztowany, a inicjatywa upadła. W latach 60. i 70. bezpartyjni działacze odnosili jednak sukcesy w wyborach na szczeblu lokalnym i prowincjonalnym.

³² Hung-mao Tien, op.cit., s. 162.

³³ J. F. Copper, op.cit., s. 39–40.

³⁴ Hung-mao Tien, op.cit., s. 93.

³⁵ Ibidem, s. 94.

W latach 1949–1986 przepisy stanu wojennego skutecznie blokowały rejestrację nowych partii politycznych. Jedynie dwie partie funkcjonowały legalnie, obok Guomindangu. Były to Demokratyczna Partia Socjalistyczna (DPS) i Partia Młodych Chin (PMC). Obie powstały jeszcze przed ewakuacją z kontynentu, a ich członkowie w większości przybyli na wyspę wraz z Chiang Kai-shekiem. Podobnie zatem jak Guomintang, DPS i PMC były partiami powstałymi poza Tajwanem i nie wyrażały interesów i przekonań politycznych mieszkańców wyspy. Obie stały się, od samego początku, „ugrupowaniami satelickimi” partii rządzącej³⁶. Wszystkie wspomniane powyżej formacje akceptowały istniejący system polityczny.

Opozycja innego typu pojawiła się dopiero w drugiej połowie lat 70., kiedy to niezależni kandydaci startujący w wyborach samorządowych zaczęli organizować się w swoiste pozapartyjne struktury. To stworzyło na Tajwanie sytuację w istocie podobną do systemów wielopartyjnych. Partia rządząca musiała w wyborach konkurować z mniej lub bardziej zorganizowaną opozycją, chociaż nie zezwolono jej na utworzenie partii, a działaczy jej na różne sposoby represjonowano i utrudniano im działalność. Niektórzy z nich wyjechali do USA i stamtąd wspomagali swych kolegów, także zwracając uwagę kongresmenów na brutalne łamanie praw człowieka na tej wyspie, zabiegającej stale o poparcie Stanów Zjednoczonych.

Gwałtowne przyspieszenie procesu demokratyzacji nastąpiło, gdy władzę w kraju objął Chiang Ching-kuo. Rozpoczął on swoje urzędowanie od walki z korupcją i prób stworzenia kanałów komunikacji między władzą a społeczeństwem. Zalecał on liderom Guomindangu odwiedzanie różnych części kraju dla promowania polityki władz. Do wiadomości publicznej podano numery telefonów wysokich funkcjonariuszy państwowych, których zobowiązano do odpowiadania na pytania i sugestie obywateli³⁷.

Pod koniec lat 70. zwiększyła się też wyraźnie presja ludności rodzimej domagającej się przeprowadzenia demokratycznych przemian. W 1977 r. bezpartyjni kandydaci zdobyli 21 z 73 miejsc w parlamencie prowincjonalnym Tajwanu. Zaraz po wyborach, w mieście Chungli doszło do starć demonstrantów z policją, wywołanych informacjami o nieprawidłowościach przy liczeniu głosów. Dla władz stało się to sygnałem, że niezadowolenie z rządów guomintangowskich niebezpiecznie narasta. Od 1977 r. wokół tzw. bezpartyjnych (*tangwai*) zaczęła się skupiać demokratyczna opozycja³⁸.

W sierpniu 1979 r. powstał opozycyjny dziennik *Formosa (Mei li tao)*. Skupiał on grupę Tajwańczyków wychowanych i wykształconych pod rządami GMD, ale niechętnych kontynuowaniu polityki zmierzającej do przywrócenia tej partii wła-

³⁶ Ibidem, s. 64.

³⁷ J. F. Copper, op.cit., s. 40–41.

³⁸ Hung-mao Tien, op.cit., s. 96.

dzy nad całym Chinami³⁹. Grupa ta żądała przeprowadzenia reform politycznych. Mimo jej zdecydowanie antyguomindangowskiego nastawienia, władze nie odważyły się na zamknięcie dziennika, choć tak wielokrotnie postępowały z innymi opozycyjnymi czasopismami. Represje zastosowano dopiero, gdy grupa *Formosy* w 1979 r. stała się inspiratorem masowych protestów w Kaohsiungu, drugiej – po stolicy – metropolii wyspy, a protesty przerodziły się w krwawe starcia z policją. Po tych zajściach doszło do aresztowania kilkudziesięciu członków grupy, z których część została skazana przez sądy wojskowe na wyroki od kilkunastu lat więzienia do dożywocia.

Wypadki z Kaohsiungu zahamowały na pewien czas demokratyzację kraju, jednak nadal dokonywał się proces konsolidacji grupy *tangwai*, łączącej działaczy miejscowych. W 1982 r. K'ang Ming-hsiang (Kang Mingxiang) wezwał opozycję do zjednoczenia się dla wypracowania wspólnego programu. Rok później część działaczy *tangwai* stworzyła wspólny komitet wyborczy. Pierwsza partia opozycyjna pojawiła się dopiero w 1986 r., kiedy to utworzono Demokratyczną Partię Postępu. Choć w 1986 r. trwał nadal stan wojenny, nowa partia działała za cichym przyzwoleniem władz. Gdyby jednak przekroczono pewne granice, władze w każdej chwili mogły zakazać jej działalności, a przywódców – zaarrestować. Zniesienie stanu wojennego w 1987 r. umożliwiło rejestrację kolejnych partii politycznych.

Przejęcie od liberalizacji reżimu do jego demokratyzacji nastąpiło pod koniec lat 80. i na początku 90. W 1987 r. zniesiono stan wojenny. W roku następnym zezwolono na swobodną rejestrację czasopism. 1 maja 1991 r. zakończony został Okres Narodowej Mobilizacji dla Zwalczenia Rebelii Komunistycznej. W 1991 r. odbyły się pierwsze wybory do Zgromadzenia Narodowego, a w 1992 r. do Yuanu Ustawodawczego. Tak Republika Chińska stała się ostatecznie formalnie w pełni demokratycznym krajem.

Stopniowa liberalizacja i demokratyzacja, dokonywana przez władze, miała niewątpliwie duży wpływ na popularność GMD. Na Tajwanie ustępstwa władz i dzielenie się kompetencjami prowadziły do wzrostu poparcia dla nich. Warto to odnotować tym bardziej, iż podobne procesy w Polsce prowadziły do wręcz odwrotnych skutków: do dyskredytacji PZPR i ostatecznie do potępienia całego dawnego systemu.

³⁹ Hung-mao Tien, op.cit., s. 95–96.

Wpływ tradycji konfucjańskich na postrzeganie instytucji państwa

Na pytanie o przyczyny zachowania szerokiego poparcia społecznego przez GMD, mimo zdemontowania systemu jednopartyjnej dyktatury, odpowiedzieć można nader prosto: rządy GMD zapewniły ludności Tajwanu nadzwyczajny wzrost dobrobytu i skok cywilizacyjny. Przeprowadzenie radykalnej reformy rolnej w latach 50., wprowadzenie czteroletnich planów gospodarczych i zastosowanie szerokiego programu interwencjonizmu państwowego, przy wykorzystaniu mechanizmów rynkowych, zaowocowały szybkim wzrostem gospodarczym. To nie wyjaśniałoby jednak w pełni fenomenu dość masowego głosowania nadal na GMD, gdy wybory stały się już wolne i pojawiły się partie opozycyjne. Nawet tego wzrostu gospodarczego nie da się objaśnić wyłącznie przez odwołanie do polityki gospodarczej i finansowej.

Należy bowiem też wspomnieć o czynnikach kulturowych: o odmiennym od zachodniego postrzeganiu instytucji państwa i kategorii wolności przez mieszkańców krajów Azji Wschodniej, w których dominowała przez stulecia tradycja konfucjańska. W kulturze zachodniej, mówiąc o wolności, kładzie się nacisk na wolność od zewnętrznych ograniczeń, przede wszystkim ze strony państwa. W etyce konfucjańskiej wolność traktuje się natomiast głównie jako wyzwolenie od ograniczeń wewnętrznych dla osiągnięcia samodoskonalenia. Wolność jednostki nie tylko może, ale powinna być wręcz ograniczona przez zwierzchników, pod patronatem państwa, gdyż według filozofii konfucjańskiej to państwo właśnie określa, czym jest dobro i utrzymuje ład moralny w świecie⁴⁰. Ponadto – jak podkreślają to również politolodzy tajwańscy – w krajach o tradycji konfucjańskiej to władze ponoszą przede wszystkim odpowiedzialność za dostatnie życie ludności kraju.

Z przekonań tych wynika wszechobecność państwa w każdej dziedzinie życia i oczekiwania społeczne, że będzie ono skutecznie sprawować swe funkcje opiekuńcze. Zgodnie z tymi oczekiwaniami, władze zapewnić mają przede wszystkim dobrobyt, możliwość edukacji, jak też tępić występki, zapewniając wszystkim spokój. Funkcjonariusze państwowi w tym modelu państwa powinni więc być nie tylko administratorami, ale również przywódcami, intelektualistami i wychowawcami, „prawdziwymi „ojcami i matkami ludu”. Społeczeństwa wielu krajów Azji Wschodniej nie przywiązują też większej wagi do swobód indywidualnych, takich jak np. wolność słowa, swobody polityczne, czy prywatność korespondencji. Łatwo godzą się zatem na ich ograniczenie, w imię obrony społeczeństwa przed „szkodliwymi jednostkami” naruszającymi dobro wspólne i pokój społeczny, jak też mogącami zakłócić pomyślne wypełnianie przez państwo jego powinności.

⁴⁰ Na temat problemu wolności i postrzegania instytucji państwa w Azji Wschodniej patrz: K. Gawlikowski, „Problem praw człowieka z perspektywy azjatyckiej”, „Azja-Pacyfik”, t. I, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1998, s. 17–40.

Wpajany od wczesnego dzieciństwa obowiązek szanowania autorytetów i bezwarunkowego posłuszeństwa, jak też głębokie przekonanie o naturalnej nierówności ludzi i o potrzebie respektowania hierarchii społecznej, odpowiadającej hierarchii występującej w przyrodzie, powodowały niski krytycyzm wobec rządzących. Tradycyjnie wszelkie otwarte krytykowanie innych uznawano za niewłaściwe, a krytykowanie zwierzchników – wręcz za czyn karygodny i oburzający. Dominująca rola rodziny i klanu w życiu społecznym, zaabsorbowanie jednostki ich sprawami, powodowały brak zainteresowań sprawami państwowymi i polityką, jak też niską aktywność polityczną przeciętnego obywatela. Jego horyzonty obywatelskie ograniczały się tradycyjnie ramami powiatu. Te cechy społeczeństw Azji Wschodniej prowadziły do niewielkiego pluralizmu w życiu politycznym, gdyż za słuszne uznawano przyjmowanie głoszonych przez władzę tez i poglądów, jak też „jedność umysłów”. Podejrzliwie i niechętnie odnoszono się do wszelkich inicjatyw podważających jedność kraju i narodu. Sprzeciw traktowano jako naganny bunt. Niska była też tolerancja dla wszelkich odmienności. Sprawami państwowymi zajmowały się tradycyjnie elity mandaryńskie, a polityka i zarządzanie były niejako ich zawodem. Nawet w XX w. powszechne było zatem w Azji Wschodniej masowe głosowanie na partie rządzące, co skazywało inne ugrupowania na stałe pozostawanie w opozycji. Przykładem tego systemu politycznego mogą być Japonia i Singapur, gdzie opozycja istnieje i działa, ale wciąż – z mandatu wyborców – rządzi jedna partia.

Na Tajwanie, mimo że bardzo modne są tam wszelkie zachodnie wzorce, tradycje konfucjańskie odgrywają wciąż znaczącą rolę w życiu społecznym. Można więc przypuszczać, że to właśnie one wpłynęły na stosunkowo niskie poparcie dla partii opozycyjnych w wyborach na szczeblu krajowym i prowincjonalnym. Przed reformami końca lat 80. kandydaci spoza Guomindangu w wyborach do Tajwańskiego Zgromadzenia Prowincjonalnego, Yuanu Ustawodawczego i Zgromadzenia Narodowego uzyskiwali od 20% do 36% głosów⁴¹. To niskie poparcie dla opozycji można oczywiście tłumaczyć stosowaniem rozmaitych represji wobec jej działalności i faktycznym uprzywilejowaniem GMD jako siły rządzącej. Nie wydaje się to jednak tłumaczeniem wystarczającym. W latach 1989–1999, kiedy już represji nie stosowano, w wyborach do wspomnianych wyżej organów oddawano na GMD od 49,68% do 71,17% głosów⁴². U początku dekady najgorsze wyniki Guomintang uzyskał po odejściu części swych działaczy, którzy w 1993 r. utworzyli Nową Partię. Podobnie na sukces Chen Shui-biana w wyborach prezydenckich 2000 r. decydujący wpływ miał kolejny rozłam w Guomindangu, a obaj kandydaci guomintangowscy łącznie uzyskali więcej głosów niż zwycięski kandydat opozycji. Zatem słabe wyniki wyborcze opozycji przed 1987 r. nie były wywołane tylko ograniczeniami i represjami, a na zmniejszenie poparcia dla GMD

⁴¹ Dane pochodzą z: *Historia Tajwanu – Polityka*, s. 15–16.

⁴² *Ibidem*, s. 36.

o wiele większy wpływ miały kolejne rozłamy w partii, niż wzrost poparcia dla ugrupowań opozycyjnych. Niejako brak jedności w obozie władzy w warunkach demokratycznych był surowo karany przez wyborców. Jednak nie powodowało to automatycznie proporcjonalnego wzrostu poparcia dla opozycji.

Władze Republiki Chińskiej w latach 1949–1987 niewątpliwie wywiązywały się z konfucjańskiego obowiązku zapewniania dobrobytu i wykształcenia mieszkańcom kraju, a system autorytarny gwarantował utrzymywanie porządku społecznego, wysoce tam cenionego. System polityczny wzorowany na rozwiązaniach sowieckich przyniósł Europie Wschodniej stagnację gospodarki, na Tajwanie natomiast przyczynił się do niebywałego wzrostu gospodarczego, który uczynił z biednej, rolniczej, zniszczonej przez wojnę wyspy jeden z zamożniejszych krajów świata. Stały Komitet Centralny stanowił elitę partii. Większość jego członków była absolwentami lub doktorami najlepszych światowych uczelni, a będąc zarówno członkami władz państwowych, jak i partyjnych, posiadali oni ogromne możliwości realizowania polityki partii pod kierunkiem prezydenta, a zarazem przywódcy GMD.

Mimo pogarszania się pozycji Republiki Chińskiej na arenie międzynarodowej, kłopotliwych problemów z jej statusem i zagrożenia potencjalną konfrontacją z ChRL, gospodarka Tajwanu rozwijała się i modernizowała bardzo szybko. Dzięki pragmatycznej polityce ekonomicznej średni wzrost gospodarczy w latach 1951–1984 wynosił 8,9% rocznie. Dochód narodowy w przeliczeniu na mieszkańca, który w 1952 r. wynosił niecałe 200 USD, w osiągnął w 1977 r. wartość 1200 USD⁴³. W latach 80. XX w. Tajwan, liczący wówczas zaledwie 19 mln mieszkańców, wysunął się na jedenaste miejsce wśród największych eksporterów świata. W 2000 r. PKB w przeliczeniu na mieszkańca wynosił 15 000 USD. Rozwój gospodarczy dokonywał się, choć wyspa nie ma właściwie bogactw naturalnych, a w wydatkach budżetowych ogromne kwoty przeznaczano na obronność⁴⁴.

Podczas rządów GMD poprawiły się też wskaźniki dotyczące wykształcenia społeczeństwa. Od połowy lat 70. XX w. 100% dzieci w wieku szkolnym uczęszcza do szkół⁴⁵. Na Tajwanie rosła też szybko liczba osób dobrze zarabiających i wykształconych, często na najlepszych, światowych uczelniach. Tajwan do 1987 r., pod względem warunków życia i struktury społecznej, upodabniał się do najbogatszych krajów świata. Wszystko to razem powoduje, iż działacze GMD, mimo popełnionych błędów i trudnych rozliczeń z okresem „białego terroru”, z dumą mogą patrzeć na swe dokonania, a ich partia budzi emocje i kontrowersje, ale nie spotyka się z ostracyzmem.

⁴³ Ibidem, s. 4.

⁴⁴ Hung-mao Tien, op.cit., s. 17.

⁴⁵ *Historia Tajwanu – Społeczeństwo*, s. 35.

Kilka refleksji o procesach demokratyzacji na Tajwanie

Mimo burzliwej historii Tajwanu i zaawansowania procesów modernizacji, tradycje konfucjańskie odgrywają wciąż dość istotną rolę w funkcjonowaniu struktur społeczno-politycznych. Warunkowały one niski poziom aktywności politycznej, co umożliwiało utrzymywanie tam przez czas długi rządów autorytarnych, cieszących się powszechnym posłuchem i autorytetem, a większe wstrząsy społeczne nie zagrażały im. Antyguomindangowskie nastroje mogły znajdować wyraz podczas wyborów, poprzez głosowanie na „kandydatów bezpartyjnych”. Jednak poparcie dla nich nie stanowiło większego zagrożenia dla monopolu władzy GMD, a paradoksalnie legitymizowało istniejący system i stopniowo włączało doń opozycję wyrażającą poglądy i interesy ludności miejscowej.

Inaczej niż w Europie Wschodniej, na Tajwanie rządy partii typu bolszewickiego doprowadziły do radykalnej poprawy warunków życia i stałego wzrostu gospodarczego. Ten wzrost zamożności, w świetle konfucjańskiej tradycji, dawał GMD legitymację do rządzenia na wyspie, a autorytet jego umacniały jeszcze tradycje konfucjańskie. Równoległe ze wzrostem zamożności przebiegał tam proces przemian politycznych. Dokonywały się one niejako dwutorowo. Pierwszy nurt przemian związany był ze staraniami władz o zyskanie poparcia dla partii rządzącej poprzez nadawanie jej masowego charakteru i promowanie rodowitych Tajwańczyków we władzach GMD. Drugi nurt wiązał się zaś ze stopniową demokratyzacją. Potrzeba takich przemian politycznych wynikała ze zmiany sytuacji Republiki Chińskiej na arenie międzynarodowej i potrzeby poparcia ze strony USA oraz innych krajów Zachodu, jak też ze wzrostu aspiracji politycznych samych Tajwańczyków. Aspiracje te wiązały się głębokimi przemianami społecznymi, urbanizacją i wzrostem poziomu wykształcenia oraz zamożności, ze słabnięciem tradycyjnych więzów klanowo-rodziny, jak również coraz szerszymi kontaktami mieszkańców wyspy z zachodnimi systemami demokratycznymi⁴⁶. Choć na wyspie dochodziło czasem do pewnych wstrząsów społecznych, stopniowa demokratyzacja i promowanie młodych Tajwańczyków w GMD, umożliwiały zaspokajanie rosnących aspiracji politycznych jej mieszkańców drogą ewolucyjną.

W przeciwieństwie do Europy Wschodniej, na Tajwanie partie opozycyjne nie były zbyt atrakcyjne dla ludności. Ich potencjalne zwycięstwo nie łączyło się bowiem z nadziejami na rychłą poprawę warunków życia i wzrost gospodarczy, a wręcz przeciwnie, destabilizacja polityczna groziła pogorszeniem koniunktury gospodarczej i zahamowaniem wzrostu dobrobytu. Różne ograniczenia swobód obywatelskich, związanych z rządami autorytarnymi, bądź nie były postrzegane jako uciążliwe, bądź były stopniowo likwidowane w trakcie procesu demokratyzacji. GMD

⁴⁶ Tse-Kang Leng, *The Taiwan – China connection*, SMC Publishing INC, Taipei 1996, s. 20.

stwarzał więc możliwości realizacji rosnących aspiracji ludności, w tym także politycznych. W tej sytuacji zwycięstwo opozycji mogło być postrzegane, jako zagrożenie stabilności państwa, nie stwarzało zaś perspektyw jakichś korzystnych przemian. W rezultacie GMD przetrwał proces demokratyzacji i nadal jest na Tajwanie czołową siłą, choć objęcie rządów przez opozycję, dość nieoczekiwane i w gruncie rzeczy wynikające tylko z błędów GMD, bardzo podniosło jej prestiż. Uwolniła się ona bowiem od piętna „siły buntowniczej”. Tak system polityczny Tajwanu przybliżył się do zachodnich wzorów „demokracji alternatywnej”.

Otwarte pozostaje pytanie, jaka przyszłość czeka GMD i jak będzie rozwijał się system polityczny istniejący na Tajwanie. Na samej wyspie i w całym regionie dokonują się nadal głębokie przemiany gospodarcze, społeczne i polityczne, jakie niewątpliwie wpływać będą na tamtejsze struktury polityczne. Bliższe poznanie specyfiki tajwańskich przemian demokratycznych i ich odmienności od polskich doświadczeń może pomóc w zrozumieniu złożoności procesów dokonujących się w świecie i chronić powinno przed naiwnym przenoszeniem polskich schematów na odmienne realia historyczne Azji Wschodniej.

